

Асацыятыўнае поле імя-сімвала

Уласныя імёны належаць да тых імёнаў, што заўсёды актуальныя для чалавецтва. Асобную групу сярод уласных імёнаў складаюць ключавыя антрапонімы культуры, якія прысутнічаюць у свядомасці народа ў выглядзе знакаў, нацыянальных сімвалаў. Менавіта з іх пачынаецца знаёмства з традыцыямі і здабыткамі іншай краіны і народа.

З мэтай вызначэння звестак, звязаных з дадзенай праблемай, намі было праведзена апытанне сярод студэнтаў мінскіх ВНУ, якія добра валодаюць беларускай мовай. У апытанні прынялі ўдзел 100 чалавек.

Рэспандэнтам было прапанавана спантанна назваць дзесяць найбольш значных, з іх пункта гледжання, імёнаў беларускай культуры, носьбіты якіх у найбольшай ступені паўплывалі на беларускую культуру (у шырокім сэнсе), а таксама ўказаць, якія каштоўнасці ўвасабляюць гэтыя імёны для рэспандэнтаў.

У выніку апытання былі названы імёны вядомых асветнікаў, вучоных, пісьменнікаў, мастакоў, артыстаў, гістарычных і сучасных палітычных дзеячаў. Дадзеныя імёны, паводле Ю.М. Караулава, адлюстроўваюць кагнітыўны ўзровень моўнай асобы, адзінкамі якога выступаюць канцэпты, што ствараюць больш ці менш спарадкаваную карціну свету [1]. Усяго названа 136 імёнаў. Рубрыкі фонавых ведаў наступныя:

1.	Пісьменнікі	36 ім.; 291 узг.
2.	Грамадскія дзеячы	31 ім.; 157 узг.
3.	Музыканты	19 ім.; 69 узг.
4.	Навукоўцы	17 ім.; 53 узг.
5.	Мастакі	10 ім.; 63 узг.
6.	Спартсмены	8 ім.; 65 узг.
7.	Асветнікі	6 ім.; 136 узг.
8.	Тэатральныя дзеячы	4 ім.; 13 узг.
9.	Дзеячы кіно	3 ім.; 10 узг.
10.	Касманаўты	2 ім.; 10 узг.

Аналіз рубрык фонавых ведаў дазваляе зрабіць наступныя высновы. Для рэспандэнтаў культура – гэта перш за ўсё мастацкая літаратура. Самы вялікі ўклад у беларускую культуру ўнеслі беларускія паэты і пісьменнікі. Паводле эксперымента, названа 36 імёнаў беларускай літаратуры, якія былі ўзгаданы 295 разоў (*Янка Купала, Якуб Колас, М. Багдановіч, А. Пашкевіч, В. Быкаў,*

У. Караткевіч, Максім Танк, А. Адамовіч, Р. Барадулін, Янка Брыль, Н. Гілевіч, М. Гусоўскі, К. Крапіва, Янка Маўр, І. Мележ, Кузьма Чорны, І. Шамякін) і інш.

Па выніках апытання можна сцвярджаць, што для беларускай нацыянальнай свядомасці вельмі важным з'яўляецца імя *Янкі Купалы* (71%), якое займае першае месца ў шэрагу найбольш значных імёнаў беларускай культуры. Агульная колькасць рэакцый – 149, самыя частотныя – *паэт* (10), *пісьменнік* (9). З іх 138 адказаў з'яўляюцца пазітыўнымі і нейтральнымі, 1 – негатыўным. Для 10 рэспандэнтаў дадзенае імя з'яўляецца семантычна пустым, пра што сведчыць адсутнасць асацыяцый ці іх абсурднасць.

Асацыятыўны рад найбольш частотных рэакцый выглядае так: *паэт* (10), *пісьменнік* (9), *літаратура* (7), *патрыятызм* (6); *асвета, народнасць, зямля* (4), *«Паўлінка»* (3), *барацьба, творчасць, класік, цікавы, інтэлігентны* (2).

Прааналізуем структуру асацыятыўнага поля імя-сімвала *Янка Купала*. Як паказвае матэрыял, ядром поля з'яўляюцца канцэпты «геніяльнасць», «талент» (45,7%): *пісьменнік* (9), *паэт* (8), *выбітны паэт* (2), *класік* (3), *пяняр, пяняр беларускай долі, мастацтва слова, майстар, талент, літаратурны талент; найбольш вядомы дзеяч літаратуры, які вывучаецца; нараджэнне новай беларускай літаратуры* і г.д.

Відавочна, што ў большасці адказаў, якія трапілі ў ядро поля, пераважаюць стандартныя семантычныя вузлы, аксіялагічныя штампы, пазбаўленыя ўласнага сэнсу. Эмацыянальныя адносіны да дадзенага імя адлюстраваны ў адзінкавых адказах: *прозвішча выдатнага песняра Беларусі нагадвае мне свята Купале, якое пранізана казкаю – знайсці чароўную папараць-кветку*. Для часткі рэспандэнтаў гэтае імя (разам з Якубам Коласам) прататыпічна: *Якуб Колас і Янка Купала – лепшыя, на маю думку, беларускія паэты*.

З імем паэта цесна звязаны яго дасягненні (44,6 % рэакцый) – назвы твораў, тэксты якіх з'яўляюцца прэцэдэнтнымі (паводле Ю.М. Караулава) для маладой беларускай інтэлігенцыі: *«Паўлінка»* (3), *«Курган»*, *«Магіла льва»*, *«Раскіданае гняздо»* і інш.

Заўважна, што каляядзерную частку поля складае макраканцэпт «Радзіма», які раскрываецца праз такія тэматычныя блокі, як: 1) «патрыятызм» (13, 8%): *патрыятызм* 6; *патрыёт, адданы Радзіме; адлюстраванне жыцця беларусаў; доўг, служба народу, любоў да народу, нацыянальная грамадзянская пазіцыя*; 2) «народнасць» (8,5%): *народнасць* 3, *народ* 2, *народны паэт, беларускі народ, беларуская мова* 2, *пяняр беларускай долі, найбольш выразна і*

разам з тым лірычна-суб'ектыўна апеў-анісаў беларускі народ; 3) «зямля» (7,7%): зямля 2; родная земля, любоў да зямлі, Беларусь, васількі, вецер, вёска; 4) «традыцыі» (7,4%): Купалле 2, традыцыі, чароўная папараць-кветка, песня, мелодыя.

Блізкая перыферыя прадстаўлена асацыяцыямі, звязанымі з сацыяльнымі катэгорыямі «барацьба» і «вольнасць» (9%): барацьба 2, абарона, заклік, заклік беларускага народа да самасвядомасці, вольнасць, самавызначэнне, самасвядомасць.

У індывідуальныя канцэптуальныя сістэмы трапіў рэлігійны канцэпт *вера*, а таксама канцэпты, якія суадносяцца з «вечнымі» каштоўнасцямі: *гуманізм, дабрыва, дружба, любоў, жыццё, праца*.

Такім чынам, імя *Янкі Купалы* для маладой беларускай інтэлігенцыі з'яўляецца сімвалам Беларусі, моцна звязаным з такімі каштоўнасцямі, як *Радзіма, нацыянальная самасвядомасць, вольнасць*.

Вынікі асацыятыўнага эксперыменту сведчаць, што беларуская культура канцэптуальна значная для маладой беларускай інтэлігенцыі. У прааналізаваных рэакцыях назіраецца перавага стандартных схем кагнітыўнай структуры моўнай асобы мікрасоцыума, на якія моцна ўплываюць СМІ, навучальныя ўстановы і г.д. Індывідуальныя схемы і вузлы не заўсёды атрымліваецца выявіць.

Літаратура

1. Караулов, Ю.Н. Русский язык и языковая личность / Ю.Н. Караулов. М. : Едиториал УРСС, 2004. – 264 с.